

FELSEFİ TASAVVUF

Hicri III. ve VI. asırlarda tasavvufla ilgili, biri Sünni diğeri felsefi iki düşünce ortaya çıkmıştır.

Birincisi H. V. asırda devam etti. İkincisi ise başlangıçta unutuldu ve ancak H. VI. VII. asra kadar ortaya çıktı. Bazı araştırmacılar, tasavvufta bir başka eğilimin var olduğu görüşündedirler ki o da, Keramiyyede sonra da tasavvufa eğilim gösteren olan selef alimi el Herevi el Ensaride görülen selefi yöneliştir. Sonra tasavvuf bizzat İbn i Teymiyyede tezahür etmiş ve o da kendi tarikatında tasavvufla ilgili en güzel eserleri yazmıştır. Sonra bu tasavvuf, öğrencisi İbn ül Kayyim'de mükemmel ve düzenli şeklini almıştır. (Dr. Ali Sami en Neşşar: Neş'etul Fikril Felsefi fil İslam (İslamda felsefi düşüncenin doğuşu), 3. cüz)

Felsefi tasavvuftan kastedilen; taraftarlarının tasavvufi eğilimlerini akli görüşleri ile mezcetmeyi amaçlayan düşüncedir.

Tasavvufun bu yönü felsefeyle karışık olduğundan, ona birçok yabancı felsefeler de girmiştir. Gerçi bu durum onun karakterine bir olumsuzluk getirmez; çünkü onun mutasavvıfları bu kültürleri hazmetmişler fakat iyin zamanda müslüman oluşlarını nazarı itibara alarak mezheplerindeki bağımsızlıklarını muhafaza etmişlerdir. Kendilerine yabancı mezheplerle İslam arasında uzlaştırmaya yönelik çabalan bize bunu açıklamaktadır ki, onların bu çabalan yazdıkları eserlerinde gayet açıktır,

Eserlerinde felsefi istilahlar ve yabancı rumuzlar kullanmaları, başkaları nezdinde görüşlerinin anlaşamamasına sebep olmuş; meselelerini anlamak için, zorlu çabaları ihtiyaç haline getirmiştir. Onların eserlerine muttali olanların çoğu, mana ve mefhumlarından kastettiklerinin tam tersini anlamaktadır. Bu da o mutasavvıfların, İslam'dan çıkmak ve doğru yoldan sapmakla itham edilmelerine sebep olmaktadır

Filozof sufilerin eserlerini müzakere edenler iki gruba ayrılmaktadır:

Birinci grup, bu sufilerin sağlam İslam akidelerinden saptıkları görüşünde olup onları küfür, zındıklık ve dinden dönme ile itham etmişlerdir. Günümüze kadar önem arz eden ithamların, bu sufilere ithamda bulunanların görüşlerine dayandığını görmekteyiz ki ithamlar da müslümanlar arasında nesilden nesile miras kalmış şeyler haline gelmiştir.

İkinci grup ise filozof sufilerin eserlerini yeterince etüd ve bilinçli tahlil ettikten sonra, onların özellikle de, yaratıcı ile yaratılanı eşit saydığı ve bütün dinler arasında ayrımın bulunmadığını ileri sürmekle itham edilen Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn'ül Arabi'nin dinden sapan kişiler olmadıkları görüşünü savunanlardır.

ARAŞTIRMACILARA GÖRE «FELSEFİ TASAVVUF » KAVRAMI

Burada Felsefi tasavvuftan maksat, İslami anlamdaki felsefi tasavvuftur. Çünkü tasavvufa genel olarak baktığımızda, "dini " ve " felsefi" olmak üzere ikiye ayrıldığını görürüz.

Dini tasavvuf, ister semavi isterse doğulu eski dinler olsun, bütün dinlerde ortak bir olgudur.

Felsefi tasavvuf, epey eski devirlere uzanmaktadır. Doğu dünyasında, yunan felsefi mirasında, orta ve yeniçağlarda Avrupa'da tanınmaktaydı. İçinde yaşadığımız yüzyıl bile, İngiltere'de Berkly, Fransada Bergson gibi sufi eğilimi olan Avrupalı filozoflardan felsefi tasavvufun rastlamaktadır.

Dini tasavvuf, hristiyan ve müslüman sufilerde olduğu gibi, zaman zaman felsefeyle bağdaşmıştır, keza kimi filozoflarda rasyonel eğilim ile sufi eğilim arasında da bazen bir uyuşma meydana gelmiştir.

Bu çalışmamızdaki konumuz, İslami manadaki felsefi tasavvuftur. Ki O da İslami tasavvufun kısımlarından veya İslam'daki tasavvufa olan eğilimlerden biridir. Çünkü tasavvufu inceleyen ilim adamlarından bazıları, çalışmalarında bu hususa işaret etmişlerdir, **el Hayatu-r ruhiye fil İslam (İslamda Manevi Hayat)** adlı kitabıyla **Prof Dr. Muhammed Mustafa Hilmi, medhal ilat Tasavvufu İslami (İslam Tasavvufuna Giriş)** isimli eseriyle hocamız Prof. Dr. Ebul Vefa el Ganimi et Taftazani, **Neş'etul Fikril Felsefi fil İslam (İslamda felsefi Düşüncenin Doğuşu)** adlı çalışmasıyla Prof. Dr. Ali Sami en Neşşar bunların başında gelmektedir.

Prof Dr. Muhammed Mustafa Hilmi çalışmasında, İslamdaki Sufi hayatta, birisi halis İslami karakter diye ifade ettiği katıksız İslami olan iki eğilimin var olduğuna işaret etmektedir.

Yunan kaynaklı nazariye ile İslami anlamdaki ruhi hayatın kaynakları hakkındaki nazariyelerden bahsettikten sonra şöyle demektedir:

İşte bu nedenle halis İslami karakter ilk zahitlerin yaşantı ve sözlerinde, eski mütekaddim sufilerin de riyazet ve gidişatlarında ağır basmaktaydı.

Ondan sonra gelip, tasavvufta ilerleme ve gelişme yolunda büyük adımlar atmış olan ve bu vesileyle daha çok İslam dinin felsefesine benzeyen bir anlayış ortaya koyan sufiler, geriye bıraktıkları manzum ve mensur eserlerinde felsefi öğretilerin, ıstılahların izlerini gördüğümüz Teozofistler (İlahiyatçı Filozof sufiier) dir.

Prof Dr. Ebul Vefa el Ganimi et Taftazaninin, aynı eğilimleri kendi çalışmasında şöyle ifade ettiğini görmekteyiz :

Zikrettiğimiz sufi filozofların ortaya çıkmasıyla İslami tasavvufta iki eğilim oluştu. Bunlardan birincisi, Kuşeyrinin Risalesinde zikredilen mutasavvıfların temsil ettiği sünni eğilim. Bu gruba dahil olanlar özellikle III.ve IV . yüzyıl sufileri, sonra İmam Gazali, sonra da onları takib eden büyük tarikat şeyhleridir. Bunların hepsinin tasavvuflarında ahlaki ve ilmi karakter ağır basmaktaydı. İkinci eğilim ise, tasavvuflarını felsefeyle mezceden sufi filozofların temsil ettiği felsefi eğilimdir.

Dr. Ali Sami en — Neşşar sözkonusu eğilimleri arttırmış ve sünni, selefi, felsefi olmak üzere üçe çıkarmış ve onları şöyle tanımlamıştır:

Tasavvufun üç kısma ayrıldığını görüyoruz :

a) Zühdle başlayıp tasavvufta devam eden ve ahlaka ulaşan sünni kısım:

Onu mükemmel şekline Ebu Hamid el Gazali sokmuş ve bu Ehli Sünnetin yolu olmuştur. Bazen onu Ehli sünnet vel cemaat çevresinde fıkıh ve ibadetlerde, teorik itikadi meselelerde özel bir mezhep şeklinde temayüz eden İslami bir fırka olarak görmekteyiz.

Bunu şerh ediyor ve şöyle diyoruz: **tasavvuf Kur'andan ve sünnetten, Hz. Peygamberin ve sahabilerin yaşantısından bir zühd hayatı çıkarmaya başladı. Sonra bu hayat tasavvuf oldu. Bilahare tasavvuf, ilmi kaidelerle karşı karşıya kalan bir ilim oldu.** Halefin mezhebi olan Eş'ariler, Ebu hamid el Gazaliden itibaren tasavvufta kucak açtılar. Neticede tasavvuf, halefin süsü oldu. Fakat müteahhir seleften olanlar, Eş'arilerdeki bu ahlaki tarza saldırıya geçtiler ve Ehli sünnet vel Cemaat mezhebinin sufi bir hayat tarzına boyun eğmesini kabul etmediler. Ancak bu arada onlar tasavvufun Ebu Hamid el Gazalide ve Eş'ari ekolünde kitap ve sünnetin alanı içindeki bir şey olduğunu da unutmuş göründüler.

b) Selefi kısım : Bu eğilim önce Kernamilerde, sonra da tasavvufta boyun eğip onda derinleşen selef kadim ve eski alim **el Herevi el Ensari** (Ölm.) de açığa çıktı. Söz konusu tasavvuf daha sonra da bizzat İbni Teymiyyede net şekilde kendini gösterdi. İbn Teymiyye kendi üslubuyla tasavvuf hakkındaki en güzel eserleri yazdı. Kendisinden sonra ise kamil manada intizamlı şekilde öğrencisi İbn ul Kayyimde kendini gösterdi.

c) Felsefi Kısım : Önce zühd, sonra tasavvuf, ondan sonra da felsefe ortaya çıktı. Daha doğru bir ifadeyle tasavvuf ilk merhalesinde mefhumlarını ve hakikatlerini Kur'an ve sünnetten almaya başladı; sonra da tasavvuf merhalesine intikal etti. İlki uygulama merhalesi iken, ikincisi uygulama ve teori merhalesiydi. Ki bu merhalede sufiler hazlar, heyecanlar, tatların muhatab olabileceği tehlikeler ve tasavvuf yolunun aşamaları hakkında konuştular. Fakihlerin ve kelimcilerin dini manalara yaptıkları tefsirlere mukabele eden karşı tefsirler koymaya başladılar. **Tasavvuf seyrine devam ve neticede Ehl i Sünnet vel Cemaat nezdinde ahlaka; onu Yunan ilimleri, eski doğuluların, Hintli Veda, Yoganın hikmeti ve Hint kültürünün bütünüyle mezceden bir grubun nezdinde de bir felsefeye dönüştü.**

Bunun hepsini, dışı İslami, içi ise gayrı İslami bir felsefe şekline koydular.

Dr. Ali Sami en Neşşar bu noktaya da şu sözleriyle açıklık getirmiştir :

Hintli Vedadan, Fars İşrak ekolünden aldılar.

Eflatunun feyzinden meded umdular.

Eflatun ve Aristodan alıntılar yatılar.

Hürmüzün eserlerinde önemli bir kaynak buldular.

Neticede en önemlilerini hulul (ruhun bir başka cesede geçmesi) ile vahdet-i vücudun oluşturduğu muhtelif akidelere ulaştılar)..OYSA İSLAM, YARATICININ YARATILANA GİRMESİ VEYA YARATILANIN YARATICIDA KENDİNİ KAYBETMESİNİ KABUL ETMEZ. İSLAM YARATAN İLE

YARATILANIN MAHİYETİNİ BİRBİR AYIRMAKTADIR. O nedenle Hristiyanlıktaki hulul fikrini reddetmiştir...

İslam vahdeti vücud akidesini de tasvib etmez. Çünkü onda İslamın « Allahtan başka ilah yoktur » temel akidesinden felsefi tasavvufun « Hakikatte Allahtan başka varlık yoktur » akidesine intikal vardır.

Bu imtizacın sebebi, o devirde (Hicri VI. asırda) Allah, varlıkların ondan sadır alması, ruhlar âlemi, ahiret ahvalı hakkında kelamcıların ve felsefecilerin doktrinlerinden yayılmış olan şeylere dayanmaktadır. Şu halde tasavvuf konusunun gelişme göstermesi ve bu konuda meselelerin dallanıp budaklanması, onun eksenî etrafında bir takım mezheplerin ortaya çıkması, tasavvufun içerdiği unsurları ön plana çıkaran ekollerin oluşması doğaldır.

Sufiler en önemli özelliği nassa ve görüşe dayanmamak olan hazza dayalı metodlarıyla bu kelam ve felsefe meseleleri hakkında konuşmaya başladılar. Hicri V. asırda tasavvuf ile felsefe arasında mevcut olan uzaklaşma, H. VI.ve VII. yüzyıllarda bir yakınlaşmaya dönüştü. **Maktul es Suhreverdinin Hikmetul İşrak**ın da, İbn-ül Arabinin vahdet-i vücudunda, İbnul Faridin İlahî aşk ve vahdeti şühudunda, mezkur yüzyıllarda (H. VI. VII.) yaşamış öteki sufilerin çoğunun düşüncelerinin içerdiği unsurlar ve felsefi hedefleri hakkında yaptıkları açıklamalar bu yakınlaşmanın işaretleridir.

Bu sufiler bize nefis, ahlak, marifet, varoluş hakkında hem felsefi hem de tasavvufî değeri olan derin nazariyeler sunmuşlardır ki bu nazariyelerin, onlardan sonra gelen sufilere önemli etkileri olmuştur.

Ali Sami en Neşşar'ın felsefi tasavvuf konusundaki görüşüne baktığımızda onun bu tasavvufu, « **İslami düşünceler ile eski felsefeleri, dışı İslami içi ise İslami olmayan bir felsefede birleştirmenin neticesi** » şeklinde nitelendirdiğini görmekteyiz. Prof. Dr. Ebul Vefa el Ganîmî et Taftazânî bu görüşe karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre felsefi tasavvufu kastedilen, taraftarlarının onu ifadede çeşitli kaynaklardan elde ettikleri felsefi bir istilâhı kullanarak tasavvufî nazlarını entellektüel görüşleriyle meczetme girişiminde bulundukları tasavvufudur. Tasavvufun bu türü felsefeyle karışık olduğu için Yunan, Fars, Hind, hristiyan v.b. birçok yabancı felsefe ona nüfuz etmiştir. Ancak bu husus, onun asaletine leke getirmez. Zira sufiler bu kültürleri özümsemelerine rağmen Müslüman olmaları hasebiyle düşüncelerinde bağımsızlıklarını muhafaza etmişlerdir.

Bu da onların eserlerinde açıkça görüldüğü gibi, kendilerine yabancı doktrinler ile İslam arasında uzlaşma sağlamak için epey çaba sarf ettiklerini göstermektedir. Nitekim eserlerine de asıl manalarında çoğu şeyi tasavvufî İslami doktrinleriyle uyuşan şeylerle değiştirdikleri yabancı felsefi istilâhların varlığı bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bütün bunlara ilaveten, söz konusu tasavvufun genel bir karakteri daha vardır ki o da, kendine has bir terminolojisinin bulunması ve meselelerini anlamak için olağan dışı bir çabayı gerektiren kapalı bir tasavvuf olmasıdır. Halis bir tasavvuf sayılması mümkün olmadığı gibi hazza dayanması hasebiyle bir felsefe sayılması da mümkün değildir. Çünkü o, felsefi bir dille ifade edilme konusunda gerçek tasavvufu farklıdır. En azından temelde varoluş konusunda doktrinler vaz'etme eğilimine sahiptir. Şu halde bu tasavvuf, bazen mistik, bazen de felsefi eğilimleri ağır basan bir sistemdir.

Yukarıdaki ifadelerden, felsefi tasavvufun hakikatini araştıranların iki gruba ayrıldıkları soncuna varmaktayız :

Birinci grub, bu tasavvufun hakikati itibarıyla İslami olduğu, sufiler tarafından çeşitli kaynaklardan sağlanmış felsefi terimlerle ifade edildiği, onda var olan kapalılığın bu terimlere dayandığı görüşünde; ikinci grubunun dıştan İslami, içten ise gayri İslami olduğu görüşündedir.

Felsefi tasavvuf hakkında, onu çevreleyen kapalılığı gidereceği sufi taraftarlarının ilhad (dinden dönme), zındıklık v.s. ile itham edilmelerine ve eserlerinde felsefi tabirlerle ortaya koydukları görüşlerindeki kapalılıktan ötürü ithamların hala devam etmesine sebep olan bazı sırları da aydınlatacaktır. Bazı şarihler bu tasavvufî eserleri ve felsefi tasavvufu şerh etmeye uğraşmışsa da yaptıkları şerhler, eser sahiplerinin ifadelerinden daha kapalı bir hal almıştır.

FELSEFÎ TASAVVUFUN ÖZELLİKLERİ VE KONULARI

Bu tasavvuf, kutub diye adlandırılan önde gelen temsilcilerinin yaşadığı hicri VI. ve VII. asırlarda ortaya çıkmış ve pek de uzak olmayan bir çağa kadar bir grup sufi filozoflar nezdinde devam etmiştir.

Mezkûr asırlarda bu tasavvufta belki de dikkat çeken önemli şey, sufilerden bir grubun o sırada bu perdenin ardında his perdesini aralamaya yönelmesiydi. Bu perdenin ardında idrak ve marifetler olduğu için; sufilerin riyazet ve mücahede de, hissi kuvvetleri öldürmede, akıl sahibi ruhu ibadet ve zikirle beslemedeki yolları yolları değişti.

Onlar şöyle diyorlardı: **"Mücahede ehli, olayların çoğunu vuku bulmadan önce idrak etmekte; o nedenle himmetleriyle ve nefislerinin gücüyle süfli varlıklarda onların kendi iradelerine boyun eğecekleri şekilde tasarrufta bulunmaktadır.**

"Sufiler bu ve benzeri konularda İsmailiye'nin fikirlerinden etkileniyorlardı. Dolayısıyla ifadeleri birbirlerine karıştı; akideleri de netliğini kaybetti, sufilerin ifadeleri arasında, onlara göre olmadan önce (var) olan Muhammedi hakikati ya da onu sufilerin en yüksek mertebesine ki o da " ariflerin başı" olma mertebesidir. İlayık gören ilim ve amelin olgunluğundan meydana gelen insan-ı kamili gösteren kutb fikri ortaya çıktı. Ariflerin başı olma yönüyle kutb ölünceye kadar hiç kimse, marifetten ibaret olan makamında onun dengi olamaz. Öldüğünde makamında ona irfan ehlinden birini varis yapar; ki bu da Rafizilerin benimsedikleri bir düşüncedir.

Sufiler kutubdan sonra onun yerini alacak kişiler silsilesi fikrini benimsemişlerdir ki bu konudaki durumları tamamen Şiilere benzemektedir. Zira onlar imamdan sonra nakibler silsilesi inancına sahiptirler.

Sufiler bunun dışında başka şeyler de benimsemişlerdir. Nitekim İbn-i Haldun bunların bir kısmına işaret etmiş; Şii ve Rafizi mezheplerdeki karşılıklarını açıklamışlardır. Mesela sufilerden bir grub keşif ve tecelliyi, bir diğeri vahdet-i mutlakı, üçüncü bir grub hulul ve ittihadı savunmuşlardır.

Dördüncü gruba dahil olanların fikirleri ise bunların hepsinin yani Şiilerin ve batini İsmaililerin akidelerinin, ayrıca o devirde bilinen muhtelif dini ve felsefi unsurların karışımından meydana gelmiştir.

Müteahhir filozof sufilerin önem verdikleri konular:

Felsefi tasavvufla ilgili araştırmalarda göze çarpan en önemli şey, bu tasavvuf taraftarlarının ilgisinin temelde, tasavvurlarının diğer bütün meselelerini onunla renklendirmek için hareket noktası yaptıkları zevk direkleri üzerinde varoluş konusunda nazariyeler vaz'etmeye yönelik olduğudur.

İbn i Haldun Mukaddimesinde, filozof sufilerin ilgi gösterdikleri şu dört ana konuyu sıralamıştır :

1 Mücahedeler, bunun soncu hâsıl olan hazlar, vecd halleri ve sufilerin birinden diğerine yükselmesi için birer makama dönüşen o bazları elde etmek üzere izlediği ameliler karşısındaki nefis muhasebesi.

2 Keşif ve Allanın sıfatları, arş, kürsü, melekler, vahiy, peygamberlik, ruh gibi gayb âleminden idrak edilebilen, görünen ve görünmeyen bütün varlıkların keyfiyetleri; varlıkların onları yaratandan su düründeki tertib ve bunların yaratılışı.

3 Çeşitli kerametler (veya harikuladeliçler) le alemde ve varlıklardaki tasarrufları.

4 Sufilerin imamlarının birçoğundan sadır olup kendi ıstılahlarında " şatahat " diye tabir ettikleri ve zahirinden manalarının anlaşılması gayet zor olan sözler. Münkir, Muhsin, müteevvil gibi. Bu konuları ayrıca şöyle ifade edebiliriz: Nefisle mücadeleler, makamlar ve bunların neticesinde hâsıl olan haz ve vecdler; sebeplerinde kusurdan dolayı yapılan nefis muhasebesi hiç kimsenin itiraz etmeyeceği bir husustur, sufilerin bunlardan duydukları hazlar gerçektir ve zevkleri elde etmek saadetin kendisidir."

Başka bir deyişle: Mürid, Mücahedesine ve ibadetine sıkı sıkıya bağlıdır. Her mücahededden sonra bir halın ortaya çıkması, gösterdiği mücahede ve sahip olduğu halin bir neticesidir ki bu mücahede hal ve bir nevi ibadet olup kalbinde yerleşir ve mürid için bir makam teşkil eder, ya da söz konusu hal ve keyfiyet bir ibadet olmayıp; ancak nefsin hüzn, sevinç, hareket, tembellik gibi durumlarından hâsıl olan bir sıfatı olur. Mürid, saadete erişmek için gaye edinilen tevhid ve marifete ulaşınca dek makamdan makama yükselir. Hz. Peygamber **«Allahtan başka ilah olmadığına şehadet eden cennete gider.»** buyurmuştur. Dolayısıyla mürid olan kişinin, bu makamlarda yükselmesi şarttır. Bütün bu makamların temeli de imanın öncülük ettiği ibadet ve ihlastır. Makamlara yükselmenin neticesi olarak

muhitte bir takım haller ve sıfatlar meydana gelir. Tevhid ve İrfan makamına ulaşınca kadar bu hal ve sıfatlar birbirini takip eder.

Keşif, ulvi âlemlerin hallerini bilme, varlıkların yaratıcıdan sudûrunun tertip ve keyfiyetini anlama hakkındaki sözlerinin çoğu anlamları müphem ifadelerdir. Çünkü onlara göre bunlar, vecd halinde söylenmiş hissi şeylerdir. Vecd halinde olamayan kişi, sufilerin o sözlerdeki hazlardan mahrum olup onları anlayamaz. Dildeki kelimeler, onların bu kelimelerle kastettikleri manaları anlatmaz. Çünkü bu kelimeler, ancak bilmen manaları anlamak için vaz'edilmiştir. Onların ifadelerindeki kelimelerin delalet ettiği manaların hislerden ibarettir. Bu nedenle onların manaları anlaşılmayan bu sözlerine müdahale etmemeli, onları müteşabih yani müphem sözleri içine terk etmeliyiz. Allah'ın izniyle kim ki sufilerin bu sözlerinden, şeriatın açık olan hükümlerine uygun olarak bir şey anlayabilirse o kişi, saadete ermiş demektir.

Sufilerin kerametleri, görünmeyen gaybi şeylerden haber vermeleri ve varlıklardaki tasarrufları inkâr edilemez bir husustur. Bazı âlimler bunları reddetmeye meyletmiş ise de böyle bir tavır doğru değildir. Eş'ari mezhebi imalarından üstad Ebu İshak el İsferâni'nin bunları red kabilinden deliller getirmesi, kerametlerin mucizelerle karışma endişesini taşımasındandır. Nitekim ehli sünnetten olan muhakkik bazı âlimler mucize ile kerameti, "**tahaddi**" ölçüsüyle birbirinden ayırt etmişlerdir. "**Tahaddi**", mucizenin peygamber tarafından iddia edilen şeye uygun olarak gerçekleşmesidir. Mucizenin, ayalancının iddiasına uygun olarak gerçekleşmesi mümkün değildir. Çünkü mucizenin doğruluğa delaleti aklidir; zatına mahsus hususiyetinin de tasdik görmesidir. Mucize yalancıdan sadır olduğu takdirde, onun zatına mahsus özelliğinin değişmesi gerekir ki bu imkânsızdır. Üstelik sufilerden birçok keramet sadır olduğu görülmüştür. Vaki olan bu kerametleri inkâr ise gururdan başka bir şey değildir. Sahabilerden ve selefin büyüklerinden pek çok kerametler sadır olmuştur. Bu da belki meşhurdur.

Sufilerin, "**şatahat**" diye tabir ettikleri ve şeriat mensuplarının bundan dolayı onları sorumlu tuttıkları vehim türünden sözlerine gelince:

Vecd ve cezbe halinde duygularını kaybettikleri için onlar hakkında insaflı olmak lazımdır. Ortaya çıkan durumlara hâkim olduğu için sufiler bu durumu kasıt ve irade etmedikleri sözlerle ifade ederler. Kendini ve hissini kaybeden kimse, mükellef olmadığı için muhatab değildir. Mecburiyet karşısında olan, mazurdur. Bu sözleri fazıl ve şeriata riayetiyle tanınmış bir kimse söylemişse onun bunlarla güzel manalar kastettiği düşünülmelidir. Zira vecd hallerini anlatmak, onları ifade etme durumu kaybolduğu için gerçekten zordur. Ebu Zeyd ve benzerlerinin başına geldiği gibi. Eğer bu sözleri faziletiyle tanınmayan ve meşhur olmayan biri söylemiş ise ve sözlerini tevil etmemiz kabil değilse bu gibi sözlerinden dolayı o kimse sorumlu tutulur. Bir kimse duygularını kaybetmediği, vecd ve cezbe içinde bulunmadığı halde bu türden sözler söylense o da sözlerinden sorumlu tutulur. Bu sebeple fakihler ve sufilerin büyükleri Hallacın öldürülmesine fetva vermişlerdir. Çünkü o, bu sözleri duygularına hâkim ve vecd halinde bulunmadığı bir zamanda söylemiştir. Yine de en doğrusunu Allah bilir.!

Bu açıklamalardan ve bilhassa İbn-i Haldun'un sunduğu bilgilerden, felsefi tasavvufun belli özelliklerinin olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu tasavvuf :

a) taraftarlarının, diğer sufiler gibi, yönünden yükselme elde etmek için ki o da saadetin ta kendisidir nefisle mücadelelere giriştikleri bir tasavvuftur.

b) Hakikatleri bilmek için keşfi metod olarak kullanan bir tasavvuftur.

c) Taraftarları, fena makamını gerçekleştirmişlerdir. Nitekim bu tasavvufun keyfiyetini ifade ederlerken üstü kapalı sözler ifade etmişlerdir. Bu yönden onlar sembolisttirler.

Bu genel özellikler, başka herhangi bir tasavvufa uyduğu gibi onların tasavvufuna da uymaktadır.

Ancak felsefeciler, sünni sufilere ayrıca şu özellikleri ilave etmişlerdir.

1 onlar, kitaplarında veya şiirlerinde varoluşa ilgili olarak sundukları teorileri veya tavırları olan kimselerdir. Varoluş teorisiyle ilgili ifadeleri, şatahat (aşırı hayal) türünden şeyler diye nitelendiremez.

2 Sembolleştirme konusunda, ifadeleri başkaları tarafından anlaşılmayacak derecede ileri gitmişlerdir.

3 Kendilerine ve ilimlerine aşırı şekilde güvenmektedirler. Bu güven duygusu onların hepsinde olmasa da çoğunda mevcuttur.

FELSEFÎ TASAVVUFUN KONULARI :

Mücadele (Nefisle Mücadele), Keşif, Alemde Tasarruf Ve Şatahat (Aşırı Hayal)

Muhtemelen şimdi, felsefi tasavvufun başka kişiler tarafından nasıl reddedildiği, taraftarlarının da bu güne kadar ciddi ithamlarla nasıl itham edildikleri açığa çıkmıştır. Bu sufilerin itham edilmeleri hususu da eserlerinde metafizik, nefis, ahlak meseleleri ve teorilerini, bu tasavvufu kapalı hale getirip özellikle yeni araştırmacılar tarafından anlaşılmasını güçleştiren hem hazzı hem fikre dayanan metodlarla ele almalarına ilaveten Hind, Fars, Yunan ve diğer eski felsefelerden alınmış sembolleri kullanmada çok ileri gitmelerine dayanmaktadır.

Felsefi Tasavvufun üç cephesi vardır:

Birincisi: Amel veya sülûk yönü.

Bu cephe sufinin işlediği ameller, gösterdiği faziletler, gerçekleştirdiği dini ibadetler, yaptığı dualar ve zikirlerle, icra etmeye kendini yükünümlü gördüğü riyazet ve zühd ile yakından ilgilidir. Bu cephesi için tarikat lafzını kullanmamız mümkündür.

Söz konusu tasavvuftaki amelle ilgili cephe, diğer tasavvuftakinden farklı değildir.

İkincisi: hisler, kişinin fiziki ve zihinsel anlamda gösterdiği gayretler; tefekkür, tahlil, murakabe, sufinin bizzat yaşadığı sezgiler, heyecanlar, eğilimler, vesvese, soğukluk ve cana yakınlık, kabz ve bast (daralma ve açılma); ayrıca salikin tasavvuf yolunda katlandığı bir çok nefsi ahval bu yönü teşkil eder. Bunun için de "tecrübe" lafzını kullanmak mümkündür.

Üçüncüsü : Sufinin görüşlerinin, her zaman net olmasa da şerh edici lafız ve ibarelerde formüle edilmiş olarak çıktığı nazari veya fikri yön. Metafizik, nefis, ahlakla ilgili meseleler ve nazariyelerle bu kısımda karşılaşmaktayız. O nedenle bu kısma doktrin ıstılahını vermemiz uygundur. Ancak buradaki doktrinden nazari ilimlerde bu kelimeden normal olarak anlaşılan mana anlaşılamamak; bu ıstılah fiili tecrübe olmaksızın sadece tefekkür ve teemmülün neticesi olarak görülmelidir.

Bu özellik, felsefi tasavvufu diğer tasavvuftan özellikle de Ehli Sünnet vel Cemaat tasavvufundan ayırd etmektedir.

Zikredilen üç cephe, herhangi bir ayrılma ve bağımsızlık hissi verilmemelidir. Böyle bir taksimatla araştırmacının kolaylaştırılması veya araştırmacının sözü edilen cepheleri aydınlatmasına yardımcı olunması amaçlanmıştır. Böylece bu cephelerde mevcut asalet, sıdk ve derinlik gibi unsurlar tam olarak açığa çıksın. Ancak bu şekilde bir taraftan dinle, diğer taraftan kelam ilmi ve felsefeyle ilgisinin göz önünde bulundurarak felsefi tasavvuf sağlam bir şekilde değerlendirilebilir.

Ancak bu şekilde felsefi tasavvufun bir taraftan dinle, diğer taraftan kelam ilmi ve felsefeyle ilgisi sağlam bir şekilde değerlendirilebilir. (sh:7-30)

Kaynak:

Dr. esSeyyid Muhammed Akil b. Ali elMehdili, FELSEFÎ TASAVVUF, Çeviri: Doç. Dr. Mustafa Kılıçlı, BİREY YAYINCILIK ,1998, İstanbul